

SHAXS QAROR QABUL QILISHIGA TA'SIR ETUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR

Ilmiy rahbar: Maratov Timur G'ayratovich

Psixolog f.f.d (PhD)

Karimqulova Lobar Kamoliddinovna

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya

Ushbu tezis shaxs qaror qabul qilish jarayoniga ta'sir etuvchi psixologik omillarni tizimli o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotning maqsadi – ichki psixologik omillar (motivatsiya, hissiyot, shaxsiy tajriba, intellekt) va tashqi omillar (ijtimoiy bosim, guruh ta'siri) shaxs qarorlariga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlashdir. Tadqiqot nazariy asos sifatida kognitiv, motivatsion, gumanistik va ijtimoiy psixologik yondashuvlardan foydalanadi. Tadqiqot usullari sifatida adabiyotlarni tahlil qilish, eksperiment va so'rovlar qo'llaniladi. Shaxsning qaror qabul qilish jarayonini chuqur tushunishga, shaxsiy va professional rivojlanish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: qaror qabul qilish, psixologik omillar, kognitiv jarayon, emotsional intellekt, motivatsiya, ijtimoiy bosim

Qaror qabul qilish shaxs psixikasining murakkab va ko'p bosqichli jarayoni bo'lib, mavjud imkoniyatlar va variantlar orasidan eng maqbulini tanlashni o'z ichiga oladi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qaror sifati faqat ma'lumot yetarliligi bilan belgilanmaydi; shaxsning ichki ruhiy holati, kognitiv xatolari, hissiy intellekti, motivatsiyasi va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli, qaror qabul qilishni o'rganishda psixologik omillarning o'rni alohida ahamiyatga ega.

Shaxs qaror qabul qilish murakkab psixologik jarayon bo'lib, mavjud imkoniyatlar va variantlar orasidan eng maqbulini tanlashni o'z ichiga oladi. Qaror sifati faqat ma'lumot yetarliligi bilan belgilanmaydi, balki shaxsning ichki ruhiy holati, kognitiv jarayonlari, hissiy intellekti, motivatsiyasi va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liqdir. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qaror qabul qilishda shaxsning tafakkuri, his-tuyg'ulari va ijtimoiy o'zaro ta'siri birgalikda ishlaydi, bu esa qaror sifatini sezilarli darajada belgilaydi[1]. Kognitiv omillar qaror qabul qilish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Shaxs mavjud variantlarni baholash, tahlil qilish va solishtirish orqali ongli tanlov qiladi. Shu bilan birga, stereotiplar, noto'g'ri taxminlar va kognitiv xatolar qaror sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, anchoring bias yoki ilgari qabul qilingan qarorlarning ta'siri shaxsning yangi qarorlarini ongli tarzda shakllantirish imkoniyatini kamaytiradi. Kognitiv jarayonlarni chuqur tahlil qilish

shuni ko'rsatadiki, qaror qabul qilish samaradorligi shaxsning tahliliy qobiliyati va mavjud ma'lumotni qayta ishlash darajasiga bevosita bog'liqdir[2]. Shaxsning hissiy holati ham qaror jarayoniga sezilarli ta'sir qiladi. Kuchli emotsiyalar, stress yoki charchoq mavjud bo'lsa, qarorlarni tezkor qabul qilish xatoliklarga olib keladi. Shu bilan birga, emotsional intellekt hissiyotlarni anglash va boshqarish qobiliyati orqali qaror sifatini oshiradi. Hissiy holatni boshqarish qobiliyati shaxsga qarorlarni ongli va maqsadga yo'naltirilgan tarzda qabul qilish imkonini beradi. Stressni boshqarish va hissiyotlarni tartibga solish strategiyalari qaror jarayonini optimallashtiradi va xatolik xavfini kamaytiradi. Motivatsion omillar qaror qabul qilish jarayonida muhim rol o'ynaydi[3]. Ichki motivatsiya shaxsiy maqsadlar va qiziqishlar orqali qarorlarni ongli va maqsadga yo'naltirilgan qiladi. Tashqi motivatsiya esa mukofot, jarima yoki jamiyat tomonidan qabul qilingan me'yorlar orqali qaror jarayonini shakllantiradi, lekin shaxsning mustaqil tafakkuriga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, qaror qabul qilishda ichki motivatsiyani qo'llab-quvvatlash va tashqi ta'sirlarni tahlil qilish muhimdir.

Ijtimoiy-psixologik omillar qaror sifatini belgilaydi. Jamiyat me'yorlari, guruh bosimi va boshqalar fikri qaror qabul qilish jarayonini o'zgartiradi. Rahbarlar yoki guruh yetakchilarining ta'siri shaxsning xolis tanlov qilish imkoniyatini kamaytiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy muhit qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirishi yoki sekinlashtirishi mumkin. Ijtimoiy omillarni hisobga olmagan holda qabul qilingan qarorlar ko'pincha noto'g'ri yoki qisman bo'ladi. Qaror qabul qilish mexanizmlarida intuitiv tezkor tizim va reflektiv sekin tizim birgalikda ishlaydi[4]. Tezkor tizim hissiy va avtomatik qarorlar qabul qiladi, lekin xatoliklarga moyil bo'ladi. Reflektiv tizim esa ongli va tahliliy qarorlar qabul qiladi va vaqt talab qiladi. Shaxs qaror qabul qilayotganda ushbu ikki tizim uyg'un ishlash jarayonini optimallashtiradi. Qarorlarni ongli va samarali qabul qilish uchun intuitiv va reflektiv tizimlarning uyg'un ishlashi muhim hisoblanadi. Shaxs qaror qabul qilish jarayoni kognitiv, emotsional, motivatsion va ijtimoiy omillar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, hissiy holatni hisobga olish, motivatsiyani qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy muhitni inobatga olish qaror sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, kognitiv xatolarni kamaytirish va intuitiv-reflektiv tizimlarni uyg'un ishlatish qaror jarayonini yanada samarali qiladi[5]. Natijada shaxs qarorlarini ongli, maqsadga yo'naltirilgan va samarali tarzda qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Xulosa qilib ta'kidlash joizki, qaror qabul qilish jarayoni nafaqat shaxsning kognitiv va emotsional holati, balki uning motivatsiyasi, ijtimoiy atrof-muhit va ijtimoiy rollari bilan ham chambarchas bog'liqdir. Hissiy holatni hisobga olish, ichki motivatsiyani rag'batlantirish, tashqi ta'sirlarni tahlil qilish va ijtimoiy muhitni inobatga olish shaxsning qarorlarini ongli, maqsadga yo'naltirilgan va samarali qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, kognitiv xatolarni kamaytirish, intuitiv-

reflektiv tizimlarni uyg'un ishlatish va emotsional intellektni rivojlantirish qaror jarayonini yanada optimal qiladi. Natijada, shaxs nafaqat o'z qarorini ongli asosda qabul qilishi, balki qarorning natijaviy va samarali bo'lishini ta'minlashi mumkin. Ushbu yondashuv psixologik tadqiqotlar va amaliyotda qaror qabul qilish jarayonini chuqur tushunishga xizmat qiladi, shaxsiy, ijtimoiy va kasbiy hayotda samarali qarorlar qabul qilishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, qaror qabul qilish jarayonini tahlil qilish va uni optimallashtirish strategiyalarini ishlab chiqish shaxsning shaxsiy rivojlanishi va professional faoliyatida samaradorlikni oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux
2. Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185(4157), 1124–1131
3. Salovey, P., & Mayer, J.D. (1990). Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185–211
4. Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78
5. Asch, S.E. (1956). Studies of Independence and Conformity: A Minority of One Against a Unanimous Majority. *Psychological Monographs*, 70(9), 1–70